

Německo v období Willyho Brandta

Karl Dietrich Bracher, Wolfgang Jäger, Werner Link (Hrsg.): Geschichte der BRD. Band 5/I – Republik im Wandel 1969–1974. Die Ära Brandt. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1986, 499 stran, ISBN 3-7653-0328-3.

Pátý díl knihy *Geschichte der BRD*, nazvaný *Republik im Wandel 1969–1974 – Die Ära Brandt*, se zabývá obdobím sice krátkým z hlediska svého trvání, zato však významným pro budoucnost nejen Spolkové republiky Německo, ale i Evropy. Na podzim roku 1969 (tj. po dvaceti letech) došlo ke střídání vlády, které nejen zúčastnění, ale i pozorovatelé považovali za důležitý mezník v německých poválečných dějinách. Poprvé od roku 1949 podstoupila druhá německá republika nejdůležitější zkoušku parlamentní demokracie, tj. pokojný přechod moci mezi vládou a opozicí. Kromě toho se dosud nedořešená německá otázka opět dostávala do centra pozornosti světové politiky. Na rozdíl od padesátých let se tak už nestávalo z podnětu velmocí, ale díky iniciativě samotných Němců.

Když na podzim roku 1969 skončilo pro mnohé nečekaně kancléřství CDU, bylo to pocítováno jako něco více než obvyklá výměna vlády, spíše jako „střídání moci“, což naznačuje nejen změna koaličních poměrů (koalici CDU/CSU a FDP nahradila koalice SPD a FDP), ale i „změna republiky“. Již vládní prohlášení nového spolkového kancléře Willyho Brandta z 28. října 1969 ukazuje na velké změny ve vnitřní i zahraniční politice Spolkové republiky Německo. Přitom výsledek parlamentních voleb byl těsný, vláda získala nevelkou většinu ve Spolkovém sněmu a menšinu ve Spolkové radě (zástupci zemí), navíc řada vládních poslanců přešla k opozici. Na složitost vnitropolitické situace poukazuje i skutečnost, že během šesti měsíců došlo dvakrát k hlasování o důvěře vládě¹ a byly dokonce vypsány předčasné parlamentní volby.

K novým faktorům ovlivňujícím vnitřní i zahraniční politiku patřila i zesílená tendence k uvolnění v mezinárodní politice, na níž se aktivně podílely i USA a ostatní západní spojenci. Požadavek pokroku a liberalizace ve vnitřní politice odpovídal novému utváření Westpolitiky,² Ostpolitiky a Deutschlandpolitiky v zahraniční i bezpečnostní politice.

Současně s problémy při uskutečňování reformem se projevovaly i první viditelné výsledky Ostpolitiky vlády Brandt/Scheel – pokračující a prohlubující se „normalizace“ vztahů se Sovětským svazem a s ostatními státy střední Evropy (včetně NDR) a úsilí o nové znění Čtyřstranného statutu Berlína.³ Veškerá iniciativa vycházela hlavně z úřadu kancléře od jeho blízkého spolupracovníka Egona Bahra, státního tajemníka v Úřadě spolkového kancléře. Význam Ministerstva zahraničních věcí byl v tomto období druhořadý. Pozitivní výsledky Ostpolitiky, jež byla v souladu s uvolňováním v mezinárodní politice, a vzájemné uznání obou německých států i jejich přijetí do OSN na podzim roku 1973 umožnily větší zapojení Spolkové republiky Německo do světového politického dění. Brandtova Ostpolitika také otevřela cestu k zahájení Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a k podpisu Závěrečného aktu 1. srpna 1975 v Helsinkách.

Již v roce 1973 se začaly projevovat první náznaky únavy kancléře Willyho Brandta a jeho určité vůdčí slabosti. K tomu přistoupilo také objevení špiona NDR v jeho nejbližším okolí, což vedlo k Brandtové náhlému, nikoli však zcela nečekanému odstoupení dne 6. května 1974.

V tomto období byla Spolková republika Německo jako politicky stabilní hospodářská velmoc konfrontována s mezinárodním očekáváním, které jí přiznávalo větší politickou úlohu. Mezi spojenci v ES, v NATO i v rozvojových zemích se ozývaly hlasy, že „ekonomický obr by měl být více než pouhý politický trpaslík“.

Autory recenzované publikace jsou tři významní němečtí profesori politické vědy – Karl Dietrich Bracher z univerzity v Bonnu, Wolfgang Jäger z univerzity ve Freiburgu a Werner Link z univerzity v Trevíru. Každý z nich vydal řadu knih na různá témata z německých dějin, ze světové politiky i z mezinárodních vztahů.

Jejich kniha *Republik im Wandel 1969–1974 – Die Ära Brandt* pojednává o období, které dosud není uzavřeno, politici působící v 70. letech žijí mezi námi, prameny nejsou dosud zcela probádané. Zobrazení nejmladšího období německých dějin je podobně jako v případě jiných témat z nedávné minulosti spojeno s problémem odstupu. Autoři se snaží o jeho řešení pomocí pohledu na události z různých úhlů a pomocí otevřeného kladení otázek. Tím poukazují na skutečnost, že zkoumání Brandtovy éry je dosud neukončené, místo aby vzbuzovali falešné zdání, že vše je již uzavřeno. Publikace nás seznamuje s výsledky bádání, dosaženými do března 1985, kdy byly dokončeny rukopisy. Autoři měli k dispozici archivy politických stran (archiv SPD Nadace Friedricha Eberta, archiv CDU Nadace Konrada Adenauera, archiv FDP Nadace Friedricha Naumanna) a osobní sbírky vedoucích politiků, včetně korespondence Willyho Brandta, důležité pro zahraniční politiku, jež byla poprvé zhodnocena. Využili i možnosti hovořit s Bahrem, Brandtem, Schmidtem, velvyslancem Ruthem a Sauvagnarguesem, jakož i materiálů z archivu Výzkumného ústavu německé společnosti pro zahraniční politiku, materiálů z knihovny Výzkumného ústavu německé společnosti pro zahraniční politiku, materiálů z knihovny Spolkového sněmu a z Tiskového a informačního úřadu spolkové vlády.

Úvodní kapitoly pátého dílu *Geschichte der BRD*, který se skládá ze tří částí, napsaných různými autory, jsou věnovány vnitřní politice sociálně-liberální koalice. Wolfgang Jäger se nejdříve podrobně zabývá obtížnými koaličními rozhovory na podzim roku 1969 (koalice SPD/FDP nebyla samozřejmostí), vytvořením vládního kabinetu a jeho vládním prohlášením. Poté následuje kapitola o vnitropolitických reformách a problémech hlavně ve finanční oblasti (deficit SR, úspory).

Zajímavě a podrobně je v knize rozebrána vnitropolitická situace v roce 1972. Opoziční CDU/CSU, jež měla většinu ve Spolkové radě a postupně získala dostatek hlasů k tomu, aby mohla úspěšně blokovat ratifikaci moskevské a varšavské smlouvy, si po parafování Čtyřstranné dohody o Berlíně v září 1971 uvědomovala, že by otevřené vystoupení proti Brandtově Ostpolitice bylo současně vystoupením proti zájmům západních spojenců, obou supervelmocí, světové veřejnosti i občanů Spolkové republiky Německo. Současně však nemohla naráz opustit ani zásady své zahraniční politiky (neuznání NDR, stanovení hranic až v mírové smlouvě, SRN je mluvčím všech Němců). Jediným východiskem z patové situace bylo konstruktivní hlasování o důvěře vládě iniciované předsedou poslanecké frakce CDU/CSU ve Spolkovém sněmu Rainerem Barzelem dne 27. dubna 1972. Pouhé dva hlasy chyběly opozičnímu kandidátovi k vítězství, což umožnilo smlouvy (moskevskou, varšavskou a dopravní dohodu s NDR) dne 17. května 1972 ratifikovat, protože se opozice zdržela hlasování.

Po dočasném uklidnění se vnitropolitická situace opět přiosťvila na podzim roku 1972. Dne 20. září se uskutečnilo nové hlasování o důvěře vládě tentokrát z podnětu samotné vlády. Po jeho neúspěchu byly vypsány předčasné parlamentní volby, jež se staly referendem pro Brandta a jeho Ostpolitiku. Vzrůstající prestiž tohoto kancléře, mezinárodní uznání jeho Ostpolitiky (podpora ze strany velmocí vyjádřená parafováním Čtyřstranné dohody o Berlíně v září 1971 a jejím následným podpisem 3. června 1972 i udělení Nobelovy ceny Willymu Brandtovi v prosinci 1971) a dočasně příznivá hospodářská situace zajistily sociálně-liberální koalici jasnou většinu ve Spolkovém sněmu.

Ve čtvrté kapitole autor obšírněji rozebírá období druhé vlády Brandt/Scheel – velké volební vítězství končí odstoupením kancléře 6. května 1974 v souvislosti s odhalením agenta NDR v jeho bezprostřední blízkosti. Wolfgang Jäger po důkladné analýze situace dospívá k závěru, že už při sestavování druhé vlády na přelomu listopadu a prosince 1972 se projevila Brandtova vůdčí slabost. Nestačil na zvládnutí hlavně hospodářských problémů doléhajících na Spolkovou republiku Německo – vzrůstající inflace, mezinárodní mě-

nová krize, stagnace hospodářství, ropný šok, nezaměstnanost. K tomu se přidala roztříštěnost SPD a morální krize kancléřovy autority. Autor vyslovuje domněnku, že aféra „Guillame“ byla pouze záminkou, nikoli pravou příčinou Brandtova odstoupení. Poslední kapitola bilancuje význam vnitřních reforem v jednotlivých oblastech (vzdělání, demokratická společnost, sociální zabezpečení, daňová reforma, majetková politika, strukturální politika, politika životního prostředí, zákonodárství).

Druhá část publikace je věnována zahraniční politice Brandtovy vlády, především jeho Ostpolitice, za níž se mu dostalo mezinárodního uznání. Werner Link, řádný profesor politické vědy na univerzitě v Trevíru, se nejdříve zabývá změněnou mezinárodněpolitickou situací, jež se odrazila v přízpusobení německé zahraniční politiky opřené o tři varianty evropského mírového uspořádání. Další kapitoly nás seznamují s jednotlivými smlouvami a se Čtyřstrannou dohodou velmocí o Berlíně. Spolková republika Německo se sice přímo jednání o Berlíně nemohla zúčastnit, nečekala však pasivně, jak velmocí rozhodnou, a nepřímou ovlivňovala rozhovory prostřednictvím porad v bonnské „skupině čtyř“. Toto neformální grémium tvořili zástupci velvyslanectví tří velmocí v Bonnu a spolkové vlády. Kromě Willyho Brandta sehrál významnou úlohu i státní tajemník v Úřadě spolkového kancléře Egon Bahr. Samostatná kapitola je věnována i složité vnitropolitické situaci a problémům s ratifikací smluv s Východem. Autor se rovněž zabývá vztahem Spolkové republiky Německo k západním spojencům, jejich přístupem k Brandtově Ostpolitice a vztahy mezi Evropou a USA na přelomu 60. a 70. let.

Závěrečná třetí část Karla Dietricha Brachera je věnována duchu 70. let – období velkých očekávání, změny hodnot, vědomí krize, nových ideologických vln, které se projevovalo naplněním některých reforem a neuskutečněním jiných, hospodářským a sociálním tlakem, duchovními, ideologickými i psychologickými převraty a otřesy dosavadních organizačních struktur. Realizace četných reforem narazila na nezajištěné materiální podmínky. Ropná a energetická krize na počátku 70. let a zvýšení pozornosti věnované životnímu prostředí vedly k uveřejnění zprávy Římského klubu s názvem Hranice růstu v roce 1972.

I přes značný rozsah (téměř 500 stran, včetně příloh) mohu knihu Republik im Wandel 1969–1974 – Die Ära Brandt doporučit všem zájemcům o německou zahraniční politiku i o mezinárodní vztahy na přelomu 60. a 70. let. Z tohoto hlediska je kromě druhé části věnované Ostpolitice zvláště zajímavá třetí kapitola Wolfganga Jägera (první část) podrobně rozebírající spleť vnitropolitickou situaci a poměr sil mezi vládou a opozicí. Kromě uceleného přehledu situace v daném období zde čtenář najde odkazy na další doplňující a rozšiřující literaturu. Cenný je rovněž přehled událostí světové i vnitřní politiky a jmenový rejstřík se stručným přehledem činnosti jednotlivých osobností. Četné dobové fotografie, výňatky z novinových článků, karikatury, vtipy a události z kulturního života napomáhají dokreslit atmosféru doby. V příloze najdeme výsledky voleb do Spolkového sněmu a zemských parlamentů, složení vlád, výběr literatury a věcný rejstřík.

Jaroslava Pišková

¹ Za zmínku stojí, že toto konstruktivní hlasování o důvěře vládě, zakotvené v Ústavě Spolkové republiky Německo po neblahých zkušenostech z Výmarské republiky jako určitá pojistka, bylo na jaře roku 1972 využito vůbec poprvé na spolkové úrovni. Předtím bylo využito pouze ve spolkové zemi Severní Porýní-Vestfálsko.

² Ve Spolkové republice Německo se vžil používání zkrácených označení pro různé směry zahraniční politiky. Je zvykem říkat jejímu vztahu k oné části Evropy, kterou obvykle nazýváme východní (tj. k Sovětskému svazu, NDR, Polsku, Československu, Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku a Jugoslávii), Ostpolitik (tj. východní politika); běžně se ho používá i v cizích jazycích. Celoněmecká problematika se označuje jako Deutschlandpolitik. Podobně se ta část zahraniční politiky, která se zabývá vztahem k zemím západní Evropy a k USA, nazývá Westpolitik.

³ Smlouva se SSSR byla podepsána 12. srpna 1970, s Polskem 7. prosince 1970, Čtyřstranná dohoda o Berlíně 3. června 1972, smlouva s NDR 21. prosince 1972 a s Československem 11. prosince 1973.